

י"ל ע"י ביהמ"ד למגידו שיעור "דף היומי" בראשות הגר"ד קובלסקי שליט"א וע"י קרן ברכה וחטי"ד יסר

שקלים ד' - י' בס"ד, כ"ג אייר תשס"ו גליון מס' 365

השבוע בגליון

- ♦ מדוע עוסקים באדר בצרכי הרבים?
- ♦ צרכי הרבים של יעקב אבינו ורבי שמעון בר יוחאי
- ♦ כמה שוקל השקל?
- ♦ הקמת מצבה על קבר צדיק
- ♦ קריאת פירת שקלים בזמן המקדש ובזמן הזה
- ♦ תפקידה של המצבה
- ♦ תקנת הקריאה בתורה - לאחר החורבן
- ♦ מדוע הקים יעקב אבינו מצבה על קבר רחל?
- ♦ דינה של קהילה ששכחה לקרוא פרשת שקלים
- ♦ מצבה בלי קבר
- ♦ החפץ חיים - כך מנציחים נשמה

דף ב/א באחד באדר משמיעין על השקלים ועל הכלאים ובט"ו בו קורין את המגילה...
מדוע עוסקים באדר בצרכי הרבים?

במשנה הראשונה במסכת שקלים אנו לומדים על כך, שחודש אדר יועד לענייני הציבור: "ומתקנין את הדרכים, ואת הרחובות, ואף מקוואות המים ועושים כל צרכי הרבים ומציינים את הקברות ויוצאין אף על הכלאים". השאלה המתבקשת היא, מדוע נבחר חודש אדר דווקא למטרות אלו? הא ניחא ההשמעה על השקלים ועל הכלאים, שזהו זמנם, אך יתר העניינים שטיפלו בהם, מדוע נקבעו לחודש אדר דווקא? ובכן, במהדורת "המאור המבואר" למסכת שקלים, שבהוצאת "מאורות הדף היומי", ביארנו מדוע הזמן המתאים ביותר לכל המטלות הללו הוא דווקא חודש אדר. עם זאת, תמה הרש"ש, הלמאי נקבעה הכרזת השקלים והכרזה על עקירת הכלאים מן השדות, בט"ו באדר, ביום הפורים של הערים המוקפות חומה, העמוס בלאו הכי? הגאון רבי שלמה הכהן מוילנא, בעל "חשק שלמה", כותב בספרו "בניין שלמה" (סי' נ"ה) ביאור נפלא על דרך הדרוש, והוא מפרש סיבה נוספת לכך שחכמים קבעו את חודש אדר כמועד למילוי צרכי הרבים, ויסוד הדבר בדברי אגדה שהועלו על ידי חכמי התלמוד במסכת שבת והובאו בפוסקים, כדלהלן.

במסכת שבת (ל"ג א) מספרת הגמרא, כי לאחר צאתו משהות ארוכה במערה, אמר רבי שמעון בר יוחאי, הואיל והתרחש לי נס, אתקין דבר מה לצרכי הרבים, והוא אכן סייע לבני העיר לברר אם מקום מסויים מותר להליכת כהנים, ואין בו חשש קברים. הגמרא מוסיפה, כי רשב"י למד הנהגה זו מיעקב אבינו ע"ה, אשר תיקן מרחצאות ושווקים, והתקין צורות מטבע לטובת הציבור [עיי"ש בגמרא ג' דעות], לאחר שחזר שלם מחרן.

הוצאת ספר קודש - צרכי הרבים: הנהגה זו הובאה להלכה, כי מי שנעשה לו נס, יתקן צרכי הרבים בעירו ו"טוב וראוי לנהוג כך" (י"מגן אברהם" סי' רי"ח ס"ק ב' והמשנה ברורה שם סוף ס"ק ל"ב). מעניין לציין, כי בספר חסידים כתב (הובא ב"כף החיים" שם ס"ק ו'), כי צרכי רבים נחשב גם הוצאת ספר קודש שהרבים צריכים לו כדי להאיר את עיניהם וללמדם תורה. נראה, איפוא, כותב רבי שלמה הכהן, כי גם כאשר נעשה נס לציבור, חובה על הציבור לעסוק בצרכי הרבים. והנה בחודש אדר נעשה נס פורים, בו נגאלו ישראל ממוות בטוח. לפיכך נקבע חודש אדר כמתאים ביותר לעסוק בצרכי ציבור. ביאור זה שופך אור גם על תמיהה נוספת: משנתנו מונה את קריאת המגילה בט"ו באדר, כחלק מתפקידי בית הדין, מה כוונת הדבר? ברם, עתה מובן היטב, כי המשנה חפצה להשמיענו ולהודיענו, שבאותו יום עצמו יש לעסוק בצרכי הרבים, שביום זה נעשה נס הפורים, אשר מחמתו נקבע החודש כמועד לעיסוק בצרכי הרבים. **צרכי הרבים של יעקב אבינו ורבי שמעון בר יוחאי:** נשים נא לב, ממשיך רבי שלמה, כי צרכי הרבים שבמשנתנו, הם הנושאים בהם עסקו יעקב אבינו ע"ה ורשב"י. יעקב עסק בצורות מטבע, ואנו בשקלים. יעקב עסק גם בשווקים ומרחצאות, וגם בית דין דואג לנקיון המקוואות. רשב"י עסק בטוהרת כהנים ובירור מקומות טומאה, ובית דין מציינים את מקומות המתים הקבורים, כדי שלא ייטמאו הכהנים.

דבר העיון

מ' חול! מ' חול! מ' חול!

רוב שבועות ספירת העומר מאחורינו, וחג השבועות קרוב, עומד על פתחנו. מעניין עד למאד, כי שמו היותר מפורסם של החג, הוא "חג השבועות", על שם השבועות שקדמו לו, ולא על שם המאורע ההיסטורי שהתרחש בו - מתן תורתנו הקדושה. הא למדת, כי שבועות ההכנה לחג מתן תורה, כרוכות הנה בחג עצמו, עד שהוא נקרא על שמו, מפני שבועות אלו, נועדו לעבודה על המידות, כהכשרה לקבלת התורה.

לפנינו עובדה מדהימה, על עבודת המידות של תלמיד חכם שחי לפני כמאתיים וחמישים שנה. **באותו** שנים כיהן כרב בעיירה בשם זיבלין, תלמיד חכם מופלא בשם רבי שמשון זצ"ל, שהיה עניו וצדיק, ונפטר בג' אלול ה'תק"ז. מוצנע במעשיו ובהנהגותיו היה רבי שמשון זצ"ל, ואף המעשה שלפנינו היה נותר עלום וגנוז בקדמוניות, אלמלא זכה לפרסום על ידי האדמו"ר מוהר"א מסלונים יע"י, בעל הי"ברכת אברהם".

שני תנאים התנה רבי שמשון זצ"ל עם פרנסי הקהל, בעת שביקשוהו לכהן בקהילתם. הראשון שבהם, כי על פיו ישק כל דבר, קטן כגדול, בהנהגת הקהילה. אם לא כן, אינו מוכן לניטול על עצמו אחריות על קהילתם. התנאי השני הוא, כי במהלך ימות השבוע, לא יטרידוהו בעניינים שוטפים של הציבור, אלא אם כן, נדרשת הכרעה דחופה, שאינה ניתנת לדחייה.

בכל ימות השבוע, היה יושב רבי שמשון זצ"ל בבית המדרש, מיום הראשון ועד יום השישי, ושוקד בהתמדה על תלמודו. לימים אמרו בני קהילתו, כי לא היה צריך להתנות עמם את שני תנאיו, שכן, בראותם את גודל שקידתו בתורה הקדושה, ברי להם, כי לא בתבונה ינהגו אם לא ישעו לעצתו ולהוראותיו, ומאידך, אין מי מהם אשר יהיו להפריע לרב בענייני דיומא, בעת שהוא שקוע בלימודו ואש התורה מלפנתו.

בצהיר יום השישי היה רבי שמשון זצ"ל שב לביתו,

עילוי נשמת

מרת **רחל פוגל** ע"ה
ב"ר שמואל אריה לייב שטרן ז"ל
נלב"ע כ"א אייר תשנ"ג
ת.נ.צ.ב.ה.
הונצחה ע"י בניה קלמן אנשל ואלתר מרדכי פוגל ומשפחותיהם שיחיו

עילוי נשמת

הר"ר **ראובן גומבו** ז"ל
ב"ר צבי ז"ל
נלב"ע כ"ה אייר תשנ"ה
ת.נ.צ.ב.ה.
הונצח ע"י בנו ידידינו הר"ר שמואל יצחק גומבו ומשפ' שיחיו - ארה"ב

עילוי נשמת

מרת **חנה פייגא גרוס** ע"ה
בת הר"ר יקותיאל יהודה נוימן זצ"ל נלב"ע כ"ט אייר תשמ"ח
ומרת **יוטא ביילא לוינגר** ע"ה
בת הר"ר צבי פרידמן זצ"ל נלב"ע כ"ט אייר תש"ן
ת.נ.צ.ב.ה.
הונצחו ע"י ר' שלום גרוס הי"ו ורעייתו מרת פנינה פרל תחי' לבית לוינגר - פ"ת

דף זא אין עושין נפשות לצדיקים

הקמת מצבה על קבר צדיק

תשובות רבות הקדישו הפוסקים לדורותיהם, כדי להתייחס לדברי רבן שמעון בן גמליאל האומר בגמרתנו, כי "אין עושין נפשות לצדיקים, דבריהם - הן הן זכרונן". כלומר, אין לעשות מצבות על קברי צדיקים, מפני שזוכרים אותם על ידי דברי תורתם הנלמדים בבתי המדרשות. יש להדגיש, כי ברור הדבר, שאין כוונתו שלא יציינו את הקבר כלל, אלא יסמנוהו כדבעי, כמפורש בסוגייתנו, שיש לציין את מקום הקברים, כדי שלא ייטמאו בהם כהנים וטהרות, וכוונת דבריו היא, למצבה הנעשית לכבוד ולפאר (יגשר החיים" ח"א פרק כ"ח). זאת, כמבואר ברמב"ם (הל' אבל פ"ד הל' ד'), כי יש "ציון", באמצעות מצביינים את מקום הקבר, ויש "נפש", שהיא המצבה.

שאלות אחדות מתעוררות בעקבות דבריו, אך התמיהה העולה על כולנה היא, מדוע זה יגרע חלקם של קברי הצדיקים מיתר הקברים? הן אין לך פחיתות כבוד גדולה מזו!

תפקידה של המצבה: טרם נעסוק בפירוש דבריו של רבן שמעון בן גמליאל, נפרט קמעא את חשיבותה של המצבה. הקמת המצבה על קבר הנפטר, מלבד שיש בכך כבוד גדול למת, כפי שכתב הרשב"א (שו"ת ח"א סי' ע"א ד"ה יתשובה הדין): "והמצבה שמעמידין על הקבר אין לך כבוד גדול יותר מזה למת", יש בה גם עניינים קדושים ונשגבים, מאחר שהמצבה גם משמשת "כעין כסא ומושב לשרות עליו האורות המקיפים על הנפש" (אריז"ל). משום כך, הורה החיד"א (שו"ת ח"א סי' ע"א ד"ה יתשובה הדין) לבני משפחתו של תלמיד חכם, שציווה את בני משפחתו שלא יבנו מצבה על קברו, לבל ישמעו לו, מפני שאילו בשעת כתיבת הצוואה היה מעלה בזכרונו את התיקון הגדול שיהא לנפשו מהקמת המצבה, הוא היה מצווה עליהם שיבנו מצבה קטנה, אך לא היה אוסר עליהם לבנות מצבה כלל.

ומכאן, לדברי רבן שמעון בן גמליאל, אשר נפסקו להלכה (רמב"ם ס'): "וצדיקים אין בונים להם נפש על קברותיהם, דבריהם הם זכרונם". על שאלתנו המרכזית, כי פחיתות כבוד היא לצדיקים, עולה מדברי ה"כסף משנה" (ס' התשובה, כי מטרת ה"נפש" - מצבה, היא, שיזכרו את המת ויפקדו את קברו, ואילו תלמידי החכמים אינם זקוקים שיזכרום בפקידה על קברם, לפי שזוכרים במעשיהם הטובים ובדברי תורתם.

מדוע הקים יעקב אבינו מצבה על קבר רחל? עדיין הלכה זו טעונה ביאור, הן יעקב אבינו ע"ה הציב מצבה על קברה של רחל אמנו ע"ה (בראשית לח'): ויצב יעקב מצבה על קברתה הוא מִצְבֵּת קִבְרַת רחל עד היום". ובכן, כתבו האחרונים, כי כאשר המצבה אינה נעשית לכבוד הצדיק, אלא כדי שיזכר המקום לדורות הבאים, שיבואו להעתיק תפילה על עצמם, ודאי שאין מניעה בכך והדבר אף רצוי, ולפיכך הקים יעקב מצבה על קבר רחל, כדי שבעתיד, כאשר בני ישראל יגלו מארצם, יעברו ליד קברה ויתפללו (ראה שו"ת ידברי צבי"ד סי' רכ"ז, ועי' יפוחת תאנה").

הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל (שו"ת יאגרות משה" יו"ד ח"ג סי' קמ"ד ויו"ד ח"ד סי' נ"ז) נוקט, כי אין כוונת רבן שמעון בן גמליאל לאסור על הקמת מצבה לצדיקים, אלא כוונת דבריו, כי אין חובה לעשות להם מצבה, בניגוד לקברי יתר האנשים, שחובה לעשות להם מצבה, לכבודם, שבכך יזכרום. עם זאת הוא מסיק, כי לאחר שכבר נהגו שנים רבות לעשות מצבות גם על קברות צדיקים, שוב אין הדבר בגדר רשות, אלא חובה לעשות כן לכבודם.

מצבה בלי קבר: לפני שנים רבות אירע מקרה טראגי. יהודי שהפליג בספינה מאירופה ליבשת אמריקה, החזיר את נשמתו לבוראה בעיצומה של ההפלה, והספנים נאלצו להשליך את גופתו הימה, מפני שלא ניתן היה לשמרה עד שיגיעו אל היבשה. כשמוע האב האומלל את הבשורה המרה, הוא ביקש להקים מצבת זכרון לבנו בבית הקברות, בין יתר המצבות, והוא ביקש לברר, אם נכון ויאה הוא עושה.

בעל שו"ת "מלמד להועיל" (ח"ב סי' קל"ט) השיב לו, כי מעיקר הדין אין איסור בדבר, אך לדעתו ראוי שיפריש את סכום הכסף שיעד למצבה, עבור מוסד תורני, וכך יעמוד זכרון אמיתי לנפטר, כפי שלמדנו בגמרתנו, שזכרון התורה, המצוות והמעשים הטובים, הוא הזכרון הטוב שבכולם (ועי' שו"ת יאגרות משה" יו"ד ח"ד סי' נ"ז אות ו'-ח').

החפץ חיים - כך מנציחים נשמה: רבינו ה"חפץ חיים" זצ"ל ("אהבת חסד" פרק ט"ו בהערה) כותב על כך נלהבות: "יש אנשים שרוצים לעשות יד ושם לזכר עולם על נשמת אבותיהם ועושים להם מצבה של אבן שיש יקרה ומפותחת בפיתוחי חותם באותיות מוזהבות וכדומה, ציורים ופרחים הרבה ויש שמוסיפין לזה נטיעות יפות וכדומה מתענוגי בני האדם ומפזרין על אלו העניינים ממון הרבה וחושבין שבזה עושין נחת רוח גדולה לנשמת הנפטר... ויותר טוב היה להם שישומו מצבה שאינה יקרה כל כך... והיה להם לקנות ש"ס וליתנו לבית המדרש ויכתבו עליו שהוא לזכר נשמת אבותיהם, או לעשות מזה גמ"ח קבוע לזכר נשמת אבותיהם ובוזה היה מתעלה נפשם מאד למעלה... ומצוות שעושה הבן אחר מיתת אביו הוא כפרה לנפש אביו...".

מדוע אין בונים מצבה בתוך ימי השבעה? משעסקנו בנושא המצבה, נציין את שכתבו גדולי ישראל, מדוע אין בונים מצבה בתוך ימי השבעה; בעל "שבלי הלקט" (הל' שמחות סי' כ"א) כתב, כי בתוך ימי השבעה, נפש המת הולכת וחוזרת מקברו אל ביתו וחוזר חלילה. האריז"ל (בשער המצוות פר' ויחי) כותב, כי זו הסיבה לכך שמתאבלים על המת במשך שבעה ימים, בהם נפש הנפטר עדיין אינה עוזבת את הבית לחלוטין. יש הנוהגים להקים מצבה לאחר י"ב חודש, ואחד הטעמים לכך הוא (אליה רבה סי' רכ"ד סי"ק ח'), שכפי שהוזכר לעיל, המצבה נועדה לכך שלא ישתכח המת מן הלב, והרי המת אינו נשכח מן הלב אלא לאחר י"ב חודש.

ובצאת שבת המלכה, היה מתוודע עם ראשי הקהל, שומע ומחליט את אשר יש להחליט, ומקבל את קהל בני עדתו, איש איש אשר על לבו. והיה היום, שיום שלישי היה, ואשת הרב, יצאה השוקה לרכוש דגים לכבוד שבת קודש. בהתקרבה אל דוכן הדגים, ותנה אשת הרב את עינה החדה על דג כרסתי, שעדיין פועם בפיו כאומר "לכבוד שבת קודש", וכמעט ששלחה את אמתה ותקחהו, כדי להכניסו אל הגיטת שבביתה ולשמרו עדי יגיע הגעו הגדול, אך לפתע הופיעה אשת הגביר, פתחה את ארונה הגדוש אל מול עיני הנוצצות של מוכר הדגים ושלשלה את הדג אל סלה.

לא הסתפקה אשת הגביר בכך, לפי שזה מימים היח לבבה על אשת הרב, כי... ותפער את פיה, ותנה באשת הרב דברי פגיעה שיש בהם כדי להעליב אדם מן השורה ולהלבין את פניו.

לאור תגובתם של בני הקהילה אין זה מן הנמנע לשער, כי לא היתה זו הפעם הראשונה בה החזיקה אשת הגביר את יחסה לבני אנוש שמטבעות זהב אינם גודשים את ארנקם.

מיד לאחר שמוכר הדגים אץ רץ לספר את אשר התרחש ב'ד' אמותיו, וייקחלו ויבואו בני הקהילה בדבריהם זה עם זה, על דבר אשר התאונה אשת הגביר לאשת הרב, ויגמרו אומר למחות על כבוד התורה אשר חולל. אותו שבוע, לא היה איש מבני הקהילה, שלא היו על לשונו חמשה או ששה מימרות ומדרשים העוסקים בכבוד התורה, והיו הכל שחים בעולה שעוללה אשת הגביר ובלקח שיש לאלפה. הגיעו הדברים לידי כך, ששני גבאי בית הכנסת המרכזי, שזה עתה מלאו עשרים ושתים שנים תמימות מיני פסקו מלהביט זה לעבר זה, עשו יד אחת למען "כבוד התורה".

תחילה שבה הרבנית אל ביתה ובלבה מאום. צדקנית היתה, והשנים במחיצת בעלה הדגול לימדת, כי לא נתבזתה בדבריה של אשת הגביר, ובלבה הרחום חמלה על אשת הגביר אשר אינה מוצאת מנוח לנפשה, עד שהניאוה יצריה לנהוג כפי שנהגה.

ביום אנשים טובים נדברו עם הרבנית, כי למען כבוד הרב דמתא, ולמען כבוד התורה, עליה לשכנע את בעלה הרב ולדבר אל לבו, כי יש לעשות מעשה אשר יבהיר, כי המעשה שנעשה - בלתי יעשה. בין כך ובין כך, לחלחלה הדברים ללבה, ובסופו של דבר צלחו דבריהם, היא חשה גם חשה, פגיעה ועלובה.

אם לא היה רבם הגדול יושב ושונה את תורתו בבית המדרש במשך כל ימות השבוע, ואם לא היה מתנה עמם, כי לא יטרידוהו בימות השבוע בדבר שאינו בר-דחיה, היו בני הקהילה גודשים את בית המדרש בפנים זעומות ומבקשים רשות הרב לפעולות הרבות שבאמתתם. למען האמת, החלו להבקע אי אלה סדקים בחומת הלכידות שאפיינה את בני הקהילה מיני אירע המקרה, בדבר סוג הפעולה שיש לנקוט, אך הכל הסכימו, כי את אשר יאמר הרב - יעשו.

הכל המתנינו בצפייה דרוכה למוצאי שבת. ואילו הרבנית... בצהרי יום השישי בא הרב אל ביתו, כמנהגו מימים ימימה, וילבש את שמלותיו ויצא אל בית הכנסת, ובשובו נגלה לעיניו מחזה מפתיע. על שולחן השבת ניצב וגם עמד גביע הקידוש שלו, בקבוק היין, כוס, צלחת, מזלג, סכין וכפית, שתי חלות ותו לא. על שולחן קטן בצד החדר, לידו עמדה הרבנית מכונסת בעצמה, היתה מערכת כלים נוספת, עבור הרבנית. "מה לך רבנית?" תמה הרב בכל מאודו, "על שכן עשית?"

ותען הרבנית ותאמר: "נוכחתי כי איני ראויה להיות רבנית... ותספר את אשר אירע לה.

- **והרבניות** שותקים?" שאל.

ויאורו פניה, "חלילה. פלוגי אומר, כי יש לעשות...".

ויישב הרב וינחם את אשתו וידבר על לבה, ויפתח בפניה ספרי קודש וכתבי קודש, העוסקים בעבודת המידות, עד אשר היו שניהם כאיש אחד בלב אחד, ותשב שמחת השבת אל ביתם.

כמעט גדש הרב את גביעו ביין, כששאל, "אימתי אירע המקרה?"

- **"דינסטאג"**, ביום שלישי.

- **"דינסטאג"?** "כן, נחרד הרב וילפת, "ומאז ועד היום את שומרת טינה בליבך על בת ישראל! אמנם מתפקידי כרב העיר לדאוג לבל יישנה המקרה, אך את, רעבעצן יקרה, שומרת את טינה לבת ישראל!"

כמה שוקל השקל?

דיני תורה רבים תלויים במשקל השקל של התורה, שבימי חכמים, במשנה ובגמרא, נקרא סלע [בימי חכמים כונה חצי הסלע בשם שקל]. משקלו של השקל הוא הקובע לפדיון הבן, ואף למחצית השקל עצמה יש ביטוי בזמן הזה, שהרי בני עדות המזרח נוהגים לתת "זכר למחצית השקל" בערב פורים - כשווי מחצית השקל ההיסטורי [ולא כבני אשכנז שנותנים שלשה חצאי המטבע הנפוץ באותה עת]. גם שיעור חיוב כתובה, מאתיים זוז, תלוי בשיעורו של השקל שממנו נגזרים שיעורי שאר המטבעות, וכן שיעור "פרוטה" תלוי בנידון זה, שכן, פרוטה היא 1/192 מדינר כסף (ראה רש"י קידושין יב/א ד"ה "אלפא").

בנושא זה - שיעור משקלו של השקל - קיימת מחלוקת ראשונים גדולה בת אמת עשרה שיטות! (ראה "כפתור ופרח" פרק ט"ז, ויש שכתבו שחלקן זהות, ומספר השיטות מועט יותר, מידות ושיעורי תורה עמ' שכ"ג), בתוכן, שתי שיטות עיקריות: שיטת הגאונים ושיטת רש"י.

לדעת הגאונים (בה"ג הלכות קידושין, אוצר הגאונים קידושין עמודים 19-20, ועוד) והר"ף (קידושין דף ו/א בדפי הר"ף ובמסכתנו סוף פרק א'), זהה משקל דינר הכסף של חכמים ל"דינר זהב של ערביים", שהוא דינר זהב שהיה נפוץ בעולם הערבי במשך מאות בשנים מימי הגאונים עד סוף תקופת הראשונים, ומשקלו 4.25 גרם. מאחר שהסלע, הוא השקל של התורה, כלל ארבעה דינרים, הרי שמשקלו היה 17 גרם.

אולם רש"י (שמות כא/לב) כותב, כי השקל "משקלו ארבעה זהובים, שהם חצי אונקיה למשקל הישר של קולוניא"א". חישוב זה, על פי משקל האונקיה של קלן [היא קולוניא] שבגרמניה, מעלה מטבע במשקל 14.16 גרם. בשיטה זו נקט רש"י עצמו במקומות נוספים (ראה בכורות מט/ב), ורוב ראשוני אשכנז, החל מרבינו גרשום מאור הגולה (בבכורות שם) עד סוף תקופת הראשונים (ראה בספר מידות ושיעורי תורה עמודים שפה-ו).

מקורן של שתי שיטות אלו במסורות שונות. הגאונים קיבלו במסורת, כי השיעור הוא 17 גרם (וכך הבין הרמב"ן בשמות ל/ג), ואילו רש"י קיבל מרבותיו, כי השיעור הוא כ-14 גרם (ראה תוס' ורא"ש בבכורות שם).

שתי השיטות הללו הובאו במקומות רבים בדברי הראשונים, וביניהם בפירושו של הרמב"ן לתורה (שמות ל/ג). ברם, שנים מספר לאחר שסיים הרמב"ן את פירושו זה, עלה, כידוע, לארץ ישראל. במכתב ששיגר משם לבנו, כותב הרמב"ן, כי ברכו ה' שזכה ובא לעכו ומצא בה ביד זקני העיר מטבע שקל מקורי מתקופת סוף ימי בית המקדש השני, וטרח ושקל אותו אצל שולחנים והוברר כי הוא שוקל ממש כדעת רש"י (מכתבו שנדפס בסוף פירושו לתורה).

מטבע כזה היה גם ביד האברבנאל (ראה בפירושו לתורה ריש כי תשא) וביד פוסקים נוספים (ראה במדות ושיעורי תורה עמודים שפה-ט), וכיום קיימים מאות כמוהו שנמצאו בחפירות שונות שהוטבעו על ידי היהודים בשנות המרד ברומאים שבשלהי ימי הבית השני. מטבעות אלה מצויירים בגבם במקל שקד מצד אחד, עם הכיתוב - בכתב העברי הקדום - ירושלים הקדושה, כשבחזית המטבע מצוייר גביע ומעליו כתב ש"א או ש"ב או ש"ג או ש"ד, כלומר שנה א' ב' ג' ד' למרד ומעליהם נוסף כיתוב - בכתב העברי הני"ל - "שקל ישראל". מעניין שהרמב"ן, המתאר כל זאת, כותב, שהכותים, הרגילים [עד היום ממש!] בכתב העברי הני"ל, קראו ופענחו את הכתוב בו: "שקל השקלים". ברם, פוסקים שעיינו בכתוב על המטבע העירו כי זו טעות, וצריך לומר: "שקל ישראל", ושיערו, כי נפלה טעות סופר בדברי הרמב"ן. אולם, יהודי תלמיד חכם בן זמננו שבחן אף הוא מטבעות אלה, סבור שטעות זו היא טעותם של הכותים, שכן בכתב הני"ל קיים דמיון בין אותיות מסויימות, העלול להביא לידי כך שהמילה "ישראל" תקרא בטעות "השקלים". למסקנה זו הגיע, לאחר שטעות זו כמעט קרתה לו עצמו במטבעות שונים... (מידות ושיעורי תורה שם).

מפתיע, איפוא, לגלות, כי להלכה לא נתקבלה דעת רש"י גם לאחר תגליתו של הרמב"ן, אף על ידי תלמידיו ותלמידיהם: הרשב"א, הר"ן הריב"ש ועוד, ואף להלכה נפסק כדעת הגאונים (ראה שו"ע חו"מ סי' פח סעיף א, וראה עוד אה"ע סי' כ"ז סעיף י' וי"ד סי' רצ"ד סעיף ו' וסי' ש"ה סעיף א).

דבר זה מצריך ביאור, היאך אפשר להכחיש את המציאות? התשובה (ה"ג סי' רכ"ו) כבר עמד בתמיהה זו וכתב, שיתכן שהשקל שראה הרמב"ן הוא שקל עתיק, שכן כידוע בתקופה מסויימת בזמן בית שני הוסיפו על המטבעות שתות, וכאשר מוסיפים שיטת על שיעור זה מגיעים במדוייק לשיעורם של הגאונים. אולם, כיום ידוע שמטבע זה הוא דווקא מטבע מאוחר, ואין אפשרות להשתמש ביישוב הני"ל. הגאון רבי אריאל בוקוולד שליט"א מצא דרך ישוב אחרת. ידוע שערך מתכת במשקל מסויים עולה יותר כאשר היא מוטבעת כמטבע. אינו דומה שוויו של גוש כסף לשוויה של אותה כמות כאשר היא בצורת מטבעות. ההפרש בין גוש כסף לאותה כמות כשהיא יצוקה כמטבע, עמד על כחמישית או על כשישית (ראה ב"ק צ"ב/צח א, ובראב"ד בשיטה שם).

נראה, אמר רבי אריאל שליט"א, שהגאונים ורש"י לא חלקו ביניהם כלל. ידוע ידעו הגאונים, שהשקל שקל באמת כ-14.2 גרם, אולם הם הציבו שיעור המגיע לכ-17 גרם משום שהם לא דברו על מטבע כלל, אלא הם אמרו, שמי שיטול פתיתי כסף [ניסכא"י] במשקל 17 גרם, יהיה בידו ערך זהה לשקל של חז"ל - ששקל אמנם פחות, אבל בהיותו מטבע היה שווה יותר! (מידות ושיעורי תורה עמ' ש"צ).

הרבנית, שכבר מפוייסת היתה ומנוחמת, התעצבה אל לבה, לפי שאשה גדולה היתה גם היא, ועבודת המידות היתה מלאכתה מימים ימימה, ותכרז בקול רעד, "מוחלת! מוחלת! מוחלת!".

עדיין לא מזג הרב את כוס היין. **נמנו** שניהם וגמרו, וילבש הרב את אדרתו השבתית, ויצא מלווה ברעייתו הצדקנית, אל רחוב העיר ופניהם מועדות אל הבית בו שכן הדג שבעטיו החל הכל.

לכשהזיעה משרתת הגביר, כי "הרב והרעבצין בפתחו", תפסה אשת הגביר את מגש הדגים בחלחלה, ותגיש עמו אל הדלת לאמר, "קחורה, שלכם הוא, סלחו לי, כי חטא ופשע עויתי". אך הרב והרבנית ענו לנגדה, "חלילה וחס, באנו לבקשך, מחילה, על אשר מ"דינסטאג" ועד עתה נטרנו טינה בלבנו כנגדך... והיו הגביר והגבירה עומדים כנגד הרב והרבנית ומכריזים "מחול, מחול, מחול". "גוט שאבעס". "גוט שאבעס".

המוניין לכות את הדברים בסיפור מעניין, או בעובדה מרתקת, שניתן ללמוד ממנה מוסר השכל, מוזמן לפנות למערכת מאורות הדף היומי, ואנו נפרסם את בע"ה בטור זה. כתובתנו: ת.ר. 471 בני ברק פסק: 93-67-03 mendelson@meorot.com.il

ברכת התורה העורך

מענה לשון

דף ז/ב כל מי שקבוע בארץ ישראל ומדבר בלשון הקודש ואוכל פירותיו בטהרה וקורא ק"ש בבוקר ובערב יהא מבואר שכן עולם הבא הוא

קבוע בארץ ישראל
"תנא בשם רבי מאיר: כל מי שהוא קבוע בארץ ישראל, ואוכל פירותיו בטהרה, ומדבר בלשון הקודש, וקורא את שמע בבוקר ובערב - יהא מבואר שכן עולם הבא הוא" (פ"ג הי"ג, דף יד/ב). דברי רבי מאיר בברייתא זו, מחזקים את מי שגר בקביעות בארץ ישראל. דבריו מובאים גם בספר, אך בלשון רגילה יותר: "היה רבי מאיר אומר: כל הדן בארץ ישראל... " (האזינו פוסקא קב). ברם, הניסוח בירושלמי מדגיש שאין מדובר במגורים עראיים, אלא במגורי קבע. על הכתוב בדברים (כוח) "וירד מצרימה ויגר שם", ידעה דרשת חז"ל הנאמרת בהגדה של פסח: "מלמד שלא ירד [יעקב אבינו] להשתקע [במצרים], אלא לגור שם". חז"ל דייקו בלשון התורה, והסבירו ששורש גו"ר מציין שהייה ממושכת אך לא קבועה לגמרי, לא "ישיבה" ו"השתקעות".

במקום שורש גו"ר המקראי, משמש בלשון חכמים שורש זו"ר, הרווח בארמית (כגון, אבות פרק ו' משנה ט' - "איני דר אלא במקום תורה"). לשונו של רבי מאיר בספרי, "הדן בארץ ישראל" עלולה להתפרש כמו "יגור שם" - היינו דירת עראי, ואולי זוהי הסיבה ללשון המיוחדת בירושלמי "מי שהוא קבוע בארץ ישראל", מגורי קבע.

להבדיל משורש קב"ע במקרא, שפירושו: גזל (כגון במלאכי ג/ח), שורש קב"ע בלשון חז"ל, עניינו: תקיעה, שימה או ייעוד של "קבע" (= שאינו עראי). שורש זה נאמר בד"כ על עצמים דוממים ("יום קבוע", "גלגל קבוע", "קבוע במסמר" וכיו"ב), או על שמות עצם מופשטים ("זמן קבוע", "עשה תורתך קבוע", "קבעת עתים לתורה?"). דווקא שימוש בשורש זה מבהיר, שמדובר כאן במי שגר בארץ ישראל בקביעות ובתמידות, כמו חפץ דומם הקבוע במקומו.

כיוצא בו מצינו בפרקי אבות (פ"ג משנה יז) דימיו של אדם לעצם דומם בכדי לבטא את קביעותו וליציבותו: "כל שמעשיו מרובין מחכמתו, למה הוא דומה? לאילו שענפיו מועטין ושרשיו מרובין, שאפילו כל הרוחות שבעולם באות ונושבות בו, אין מזיזות אותו ממקומו, שנאמר: והיה כעץ שתול על פלגי מים". האדמו"ר מצאנז-קלויזנבורג, רבי יקותיאל יהודה הברשטס זצ"ל, פרש את הלשון המיוחדת בירושלמי כך: "רצ"ל ששק"ע וקבוע בקדושת ארץ ישראל ובמעלות ומדות טובות של ישיבת ארץ ישראל" (שו"ת דברי יציב, יו"ד סי' נ"א).

להערות ותוספות לפינה הלשונית: frank@geronimedia.net

דף ב/ב באחד באדר משמיעין על השקלים

קריאת פרשת שקלים בזמן המקדש ובזמן הזה

בכל שנה אנו קוראים את פרשת שקלים, בפתחו של חודש אדר. מה טיבה של קריאה זו, האם היא משמרת את תקנתם העתיקה של חכמינו ז"ל, כי "באחד באדר משמיעין על השקלים" - בא' באדר מכריזים בכל ערי ישראל - כי יש לקיים מצוות מחצית השקל? על כך ועוד, במאמר הבא.

בזמן שהמקדש היה קיים, היה הכרוז יוצא בא' באדר בכל ריכוזי ישראל, להזכיר ולזרז על הבאת השקלים לבית המקדש, שכן, החל בא' בניסן חדלו להשתמש בשקלים שנתרמו בשנה שעברה, ויש לתרום מחצית השקל עבור שנת השקלים המתחדשת. במסכת מגילה (כ"ט א) מבואר, כי כמו כן, תקנו חכמים לקרוא בפרשת שקלים בתחילת חודש אדר, והגמרא מסבירה, כי תקנה זו מקבילה לתקנת ההכרזה על מצוות מחצית השקל.

ישאל השואל, אם הכרזה - מדוע קריאה בתורה, ואם קריאה בתורה - מדוע הכרזה? לשם מה נועדה כפילות זו.

ההכרזה - להזכיר, הקריאה - ללמד: שאלה זו הועלתה על ידי בעל "חשק שלמה" (בסוגייטנו, בהוצאת "עוז והדר") המבאר, כי ההכרזה נועדה לאותן עיירות שלא היה בהן מניין יהודים לקריאת התורה. ואילו בהכרזה לבדה אין די, מפני שרבים עלולים שלא לשומעה, בנסיבות שונות, ולשם כך נדרשו שתי פעולות אלו, המשלימות זו את זו. טעם מעניין נוסף הוא כותב, כי ההכרזה נועדה לזרז את העם ולהזכיר לו את המצווה, והקריאה בתורה נועדה ללמד את הלכות המצווה; כמה יש לשקול ומי חייב בה.

תקנת הקריאה בתורה - לאחר החורבן: הגאון בעל ה"חשק שלמה" מוסיף וכותב בספרו "בניין שלמה" (סי' נ"ח), ומעלה אפשרות, כי בזמן המקדש לא קראו פרשת "שקלים", ותקנה זו נתקנה לאחר החורבן, כדי שתחשב הקריאה כהבאת השקלים, ויהיה זכרון לפני ה' לכפר על נפשותינו [עיי"ש מה שהביא בשם אחיו הגאון ז"ל בדרך הדרוש], ואילו הגמרא במסכת מגילה מתכוונת לכך, שכפי שבזמן המקדש הכריזו באחד באדר על השקלים, כך לאחר החורבן תקנו לקרוא בתורה, זכר לכך.

כדברים הללו אנו מוצאים גם בספרי הפוסקים. בעל הלבוש כותב: "ואנו משלמים פרים שפתותינו בקריאת הפרשה של כי תשא". כלומר, כפי שאנו אומרים את פסוקי הקרבנות חלף הקרבנות, כמאמר הנביא (הושע יד ג) "ונשלמה פרים שפתנו", כך קוראים בתורה את פרשת שקלים, חלף זכות קיום המצווה עצמה. ה"משנה ברורה" מוסיף עוד (בהקדמה לסי' תרפ"ה ס"ק א'), כי "פרשת שקלים - לזכרון מצות מחצית השקל". כלומר, הקריאה היום אינה אלא לזכרון לאותה מצווה שאיננו יכולים לקיימה.

יש שרוצים לומר, כי השלכה הלכתית מעניינת עולה מבין שני הטעמים - אם קטן יכול לעלות לתורה לפרשת שקלים [כידוע, קטן יכול לעלות לתורה ל"מפטיר"]. אם הקריאה נועדה להכרזה - מה לנו מי מכריז, עיקר הוכרזה המצווה. ברם, אם הקריאה היא זכר לנתינת השקלים במקדש, היאך יקיים את הזכרון, קטן שאינו מחוייב במצווה כלל... (הגהות הררי קודש לספר מקראי קודש, פורים סי' א'). ראוי לציין, כי להלכה נוהגים שאין קטן עולה לפרשת שקלים (ראה משנה ברורה סי' רפ"ב ס"ק כ"ג בשם רע"א, ועי' בשו"ת "בניין שלמה" שם, שהאריך לפלפל בזה).

דינה של קהילה ששכחה לקרוא פרשת שקלים: שאלות מסוג זה התעוררו בעיקר בקהילות נידחות, בהן עלולים בני הקהילה הזעירה לשגות ולדלג על קריאת פרשת שקלים. היכולים הם להשלים את הקריאה בשבתות הבאות?

נחלקו הפוסקים בדבר. יש הסוברים ("בנין שלמה" סי' נ"ד, מהר"ם שיק סי' של"ה), כי בכל שבתות חודש אדר ניתן להשלים את קריאת התורה של פרשת שקלים, לפי שמועד התרומה הוא עד א' בניסן, ועדיין נמצאים הם בתוך חודש אדר. אולם, פוסקים אחרים חולקים וסוברים ("שערי אפרים" שער ח' סי' צ"ה, הגהות רע"א לשו"ע סי' תרפ"ה), כי לא ניתן להשלים קריאה זו, וכך פוסק ה"משנה ברורה" (שם ס"ק ב').

בשורה טובה ללומדי הדף היומי
יצא לאור הספר הנפלא שרבים ציפו לו
"נופת צופים"
על מסכת ברכות, שבת, עירובין, פסחים ושקלים
הכולל הערות ופנינים, חידושים וביאורים על סדר הדף
שנכתב ע"י הר"ג ר' יהודה קוק שליט"א
מג"ש בביהמ"ד דחסידו "ראדוין" בב"ב

להשיג בתנויות הספרים המובחרות
או אצל המחבר בטל: 03-6163652
לכוללים ולביהמ"ד החלוקה ח"ג

מגיד שיעורים יכול לקבלו ח"ג במשרדנו
רח' וגמן 1 (פינת חתם סופר 5) בני-ברק

הופיע! תקליטור מאורות הש"ס
על מסכת שקלים דף ב' - כב'
לצפייה במחשב + MP3

עברית Français

בישראל: 1-700-500-151

ירושלים: רח' שרי ישראל 14
02-5003882

In U.S.A.:
1-212-738-9425

In France:
01.42.41.14.01

הדפס!

לעילוי נשמת
הילד **ישראל באום** ז"ל
בן יבדלחט"א ר' שמעיה נ"י
נלב"ע כ"ה אייר תשנ"ב
ת.נ.צ.ב.ה.
הונצח ע"י המשפחה שיחיו

לעילוי נשמת
הר"ר **בן ציון פיגלסון** ז"ל
ב"ר משה הלוי ז"ל נלב"ע כ"ד אייר תשל"ה
רבץ תורה לעדרים בישיבת ת"א
ת.נ.צ.ב.ה.
הונצח ע"י ילדיו שיחיו

לעילוי נשמת
הר"ר **אהרון גליק** ז"ל
ב"ר חיים ז"ל נלב"ע כ"ט באייר תשל"ה
ת.נ.צ.ב.ה.
הונצח ע"י המשפחה שיחיו-פ"ת

לעילוי נשמת
מרת **תמר איטה ברלינר** ע"ה
ב"ר יעקב ז"ל נלב"ע כ"ג אייר תשנ"ז
ת.נ.צ.ב.ה.
הונצחה ע"י המשפחה שיחיו

גמרא מסכת שקלים
בהוצאת "מאורות הדף היומי"

- גמרא מסכת שקלים מהדורות "ני תמיד"
- גמרא מנוקדת לפי שיטת הגר"א
- תרומות מיוחדות מילות הגמרא
- ביאור נרחב על המסכת
- תמונות מרהיבות משולבות בפירוש
- מאורות ההלכה - הלכות צדקה

לפרטים והזמנות: 1700-500-151